

Díszítés a kortárs építészetben

Tatár-Gönczi Orsolya

5. beszámoló

2012/13.tavaszi félév 2013. 06. 07.

témavezető: Balázs Mihály DLA

Díszítés a kortárs építészetben – az épület szubjektív arca - a rend kimozdítása -

Tatár-Gönczi Orsolya
5. féléves beszámoló
2012/13 tavasz, 2013.06.07.
témavezető: Balázs Mihály DLA

Tartalomjegyzék

Előszó: mit jelent nekem a díszítés, a kutatás célja

Bevezetés: kutatási napló és jelen dolgozat témavázlata

- (1) Ki?, Miért?: Miért díszít az ember – a díszítés pszichológiája
a díszítés az ember elemi igénye (2011/12 tavaszi beszámoló absztraktja)
- (2) Mit?: Mit értünk díszítés alatt – az építészeti díszítés értelmezése
a díszítésről általánosan (2012/13 őszi beszámoló absztraktja)
díszítés és funkcionalitás összevetése (viszonya)
- (3) Hogyan?: Hogy jön létre a díszítés – az építészeti díszítés módjai, kategóriái
funkcionális rend + valami 'felesleg' - kiegészítés
funkcionális rend + valami 'hiba' – torzítás, deformálás, átalakítás
funkcionális rend – valami 'hiány' – elvétel, egyszerűsítés

Összegzés

Irodalomjegyzék

Képjegyzék

Előszó

Kutatásom nem a díszítés formájára – vagyis nem az ornamentikára – irányul. Sokkal inkább a díszítés miértje és építészeti eszközei állnak érdeklődésem középpontjában. Milyen eszközökkel ér el az építész az esztétikai minőséget?

Funkcionális gondolkodásúnak tartom magam. Számomra első a tiszta, funkcionális rend. Úgy gondolok az épületre, mint egy használati tárgyra, ami csak akkor képviselhet értéket, ha kifogástalanul betölti rendeltetését. Ha ezen a használhatósági szűrőn átesett, akkor beszélhetünk az esztétikai értékéről: jó érzés-e használni. Persze egy tárgy megismerése általában pont fordítva történik: először a kinézete kelti fel az érdeklődésünket, és lehet, hogy már ez alapján döntünk akarjuk-e használni az adott tárgyat vagy sem. Viszont a vonzó külső után érhet minket csalódás. A használati és esztétikai érték egyformán meghatározó lehet. A használhatóság objektíven mérhető, míg az esztétikai érték szubjektív.

Egy épület tervezése során nekem mindig a funkcionális rend létrehozása az első feladat. Ez józan ésszel megoldható feladat. A nagyobb kérdés: hogyan tölthető meg az épület szépséggel? A szépségen én finomságot, érzékenységet, valami-fajta szellemi tartalmat értek. Ez a valami lesz az épület díszítése. A díszítéstől azt várom, hogy ne borítsa fel a funkcionális rendet, ne legyen hiábavaló, öncélú, legyen időtálló, ne legyen hivalkodó. A díszítés valami apró többlet. Ha túl kevés, akkor eltűnhet az épületből a szépség, és géppé válhat a ház. Ha túl domináns lesz a díszítés, akkor könnyen öncélúvá és gyorsan elavulttá válhat. Azt várom kutatásomtól, hogy az építészeti díszítés módjainak körüljárásával meg tudjam fogalmazni magam számára az ideális mértékű díszítés eszközeit.

Amikor díszítünk, a magunk képére akarjuk formálni a dolgokat, az adott körül-ményektől függő vágyaink, elképzeléseink szerint. Érzelemmel, hangulattal akarjuk megtölteni a körülöttünk lévő tárgyakat, tetszetőssé tenni, mások figyelmét felkelteni. Van-e olyan díszítés, ami nem öncélú? (Erre most nem tudom a választ.)

Maga a dolgozat felépítése is inkább díszítő jellegű, mint racionális. A tudományos tökéletességgel szemben a szubjektív látásmód kap nagyobb hangsúlyt. Saját gondolatok, az építészet kérdéseinek való gondolkodás indította el a kutatást. A kutatás folyamata így jellemezhető leginkább: rácsodálkozás, saját gondolatok alátámasztása (megerősítése) talált példákkal.

Bevezetés

A kutatás távlati célja: a díszítés fogalmának meghatározása és az építészeti díszítés kategóriáinak felállítása.

1. a díszítés szükségessége (2011/12 tavasz) - bevezető

A díszítés alapvető emberi igényünk, szükségünk van rá. Minden épületnek megvan a maga díszítése, még ha sokszor tagadjuk is.

2. a díszítés fogalma (2012/13 őszi)

A félév két fő kérdése: (1) mi a díszítés és (2) hogyan viszonyul az építészet a díszítéshez. A díszítés szerepét általánosan vizsgáltam. Hogyan viszonyultak bizonyos korszakok a díszítéshez: volt, amikor tagadták a díszítés szükségességét, volt, amikor épp előtérbe helyezték a funkcióval szemben. Milyen érvek szóltak ellene és mellette?

3. a díszítés kategóriái (2012/13 tavasz)

Jelen dolgozat felépítése: három fő kérdésre keresi a választ:

(1) ki és miért díszít? (2) mi az a díszítés? (3) hogyan díszítünk? Az első fejezet a korábbi kutatások összefoglalásaként szerepel itt a teljesség igényével. A fogalom meghatározása az előző félévben már elindult. Akkor a díszítés általános feladatait vettem számba, ezúttal az építészeti díszítésre koncentrálna a díszítést a funkcionalitással hasonlítom össze. A díszítés a funkcionalitás ellentéte vagy kiegészítője? A két fogalmat ellentétpárok, jellemzőik segítségével határozom meg. A dolgozat fő fejezete a 'hogyan' kérdésre keresi a választ. Besorolhatóak-e a díszítés egyéni módjai kategóriákba? Erre tesztek kísérletet. Míg a (2) fejezet inkább elméleti jellegű, a (3) fejezetben megérzéseimet konkrét példákkal igyekszem alátámasztani.

A díszítés fontos része az építészetnek, az épület szubjektív oldala. Ez feltételezi, hogy vannak rajta kívülálló objektív szempontok is, funkcionális követelmények. Ha létrejön a funkcionális rend, akkor jönnek az esztétikai szempontok. A díszítés módosítja a rendet. Elképzelhető hozzáadás, átalakítás vagy akár elvétel is.

(1) Ki? – Miért? -- Miért díszít az ember – a díszítés pszichológiája

Díszítünk nap, mint nap, az élet minden területén, szükségünk van rá, nem kérdés.

A díszítés alapvető emberi dolog, mely nem korlátozódik az építészetre. Mindenben megjelenik, amit kedvvel hoz létre az ember. Legyen az zenemű, ruházat, használati tárgy vagy a vasárnapi ebédhez megterített asztal. Az ember minden helyzetben keres magának valamit, amit díszítésként értelmez a térben. A teljesen 'csupasz' tér unalmas, nem éri el az emberben a szükséges ingerszintet, ilyenkor keresünk mentálisan magunknak valami kapaszkodót, ami érdekessé teszi a teret.

A díszítés iránti igényünk nem feltétlenül tudatos viselkedés, nem is mechanikus, megszokott vagy begyakorlott tevékenység. A tárgyak és helyszínek érzelmeket váltanak ki bennünk, üzeneteket közvetítenek, és visszatükrözik, kik vagyunk, milyen társadalmi csoporthoz szeretnénk tartozni.

Forma, jelentés és funkció kapcsolata: A funkció és a díszítés viszonyában az a fő kérdés, hogy egyik a másiknak feltétele-e, ellentétpárok-e. A jelentés és díszítés nagyon szoros kapcsolatban állnak, talán pont a díszítés az, ami plusz üzeneteket közvetít az épületről a szemlélő felé. A forma és díszítés viszonyában merül fel a legtöbb kérdés: milyen tulajdonságokkal bír ma egy dísz: rend vagy szétszórtság, szabályos vagy véletlenszerű, egységesség vagy változatosság.

Az ember elemi vágya, hogy minden általa létrehozott tárgynak formát adva rányomja saját egyéniségének bélyegét. A mai embernek szüksége van különleges tárgyra, hogy azok hangulatot keltsenek benne, feloldják az egyhangúságot, feszültséget keltsenek.

(2) Mit? - Mit értünk díszítés alatt - az építészeti díszítés értelmezése

A kutatás elméleti fejezetének célja az építészeti díszítés értelmezése, jellemzése. Nem törekszem a lexikális tökéletességre, nem sorakoztatok fel minden lehetséges megközelítést, csupán a szubjektív meglátásomra támaszkodom.

Először tisztázzuk a dolgozatban többször visszatérő fogalmak jelentését:

funkcionalitás: az épület rendeltetése (funkciója) szempontjából

meghatározó feltételek, követelmények teljesülése

rend: a fenti szempontok alapján létrejövő racionális elrendezése a tereknek, az épület működése szempontjából legideálisabb állapot
varrat: Gottfried Semper német építész-teoretikustól kölcsönvett elnevezés. Semper elméletében¹ az épületeket a textíliákhoz (ruhához, öltözékhez) hasonlítja, az egyes darabokat összekapcsoló elemet, a varratot azonosítja a díszítéssel.

egység: ha az épület alkotórészei úgy kapcsolódnak össze, hogy az összeépítés után már nem külön-külön, hanem egy egészet alkotva viselkednek, azt mondhatjuk egy egység jött létre

A díszítés általános feladatai, szerepei

Az elmúlt félévben azzal a kérdéssel foglalkoztam, 'miért ruházzuk fel a körülöttünk lévő tárgyakat díszítéssel'. A következő megállapításokat tettem:

A díszítés olyan alapvető emberi igény, melynek segítségével meg tudjuk jeleníteni tárgyainkban saját egyéniségünket és a kultúrát, amiben élünk. Segítségével közvetíteni tudjuk saját érzéseinket, elképzeléseinket a külvilág felé. Ugyanakkor a díszítés képes összekapcsolni a dolgok különálló egységeit, egységbe szervezi a részeket. Tehát a díszítés szerepe kettős: (1) közvetítő eszköz és (2) összekapcsoló eszköz. Egyéniséget és korszellemet közvetít, illetve összekapcsolja a részelemeket.

Funkcionalitás és díszítés

A díszítés építészeti értelmezéséhez ezúttal a funkcionalitás fogalmát hívom segítségül. A funkcionalitás és a díszítés ellentétes fogalmak tűnnek, valójában egymás kiegészítői. Ebben az elméleti fejezetben megpróbálok szétválasztani a kétféle szempontot, azzal a céllal, hogy meghatározható legyen, vajon milyen elemek szolgálnak a funkcionális és melyek a díszítő szerepet egy épületen belül. Hogy majd a harmadik fejezetben a díszítésnek a funkcionalitáshoz való viszonya alapján fel tudjam állítani az építészeti díszítés kategóriáit. Lássuk milyen jelzők kapcsolhatóak a két fogalomhoz:

Hasznosság és esztétika

„Ciceróval vallotta Le Corbusier, hogy a méltóság anyja a hasznosság.”²

A funkcionális minőség magától értetődő (bár nem mindig teljesülő feltétel), az esztétikai minőség önmagában érték, a gondolat kifejezője. Az ember a legkorábbi időktől kezdve az életfontosságú tárgyak előállításánál a funkcionális szempontokat követte. Ugyanakkor azokat a tárgyakat, amiket nap, mint nap használt a szem és a kéz számára is tetszetőssé formálta.

Létezhet-e egyik a másik nélkül? Egy műalkotás esetén nincsenek funkcionális követelmények, nincsenek az előállításnak technikai feltételei, nincsenek korlátok. Az ellenkező szélsőséges helyzetben: ha az esztétikai szempont nem lenne, akkor csak egyfajta, a célnak teljes mértékben megfelelő forma lenne elképzelhető. Valójában ugyanazon tárgy különböző formákban is megjelenik, melyek mind megfelelnek a célnak, mégsem egyformák, az esztétikai szempontok különböztetik meg egymástól. A díszítés a szabad szellem megnyilvánulása a szükségszerűség mellett. Használati

¹ Gottfried Semper: Történelmi gyökerek és stílus

² elhangzott a cambridge-i egyetemen Le Corbusier tiszteletbeli doktorrá avatásán, forrás: Ipar és forma

tárgyaink és épületeink esetén funkció és esztétika, egyik sincs meg a másik nélkül.

A 'művészet - nem-művészet' kérdéskör is ide kapcsolódik. Lehetséges, hogy a funkcionális igények kielégítése még nem művészet, művészet akkor keletkezik, ha díszítéssel ruházzuk fel a tárgyat? Ami jól használható, azt az emberek nem szokták releváns művészi munkának tekinteni. Észre sem vesszük, ha valami jól használható. Az alkotó (tervező) kiléte csak akkor válik érdekessé, ha a tárgy használata nem szokásos (meglepő vagy akadályokba ütközik).

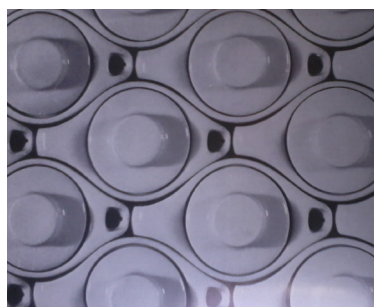
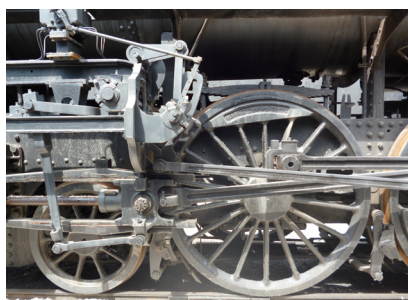
Van néhány olyan eset, amikor nem merül fel művészettel állunk-e szemben: ilyenek a gyerekrajzok vagy az ember korai használati tárgyai. A gyerekrajz egyszerűen a belső tudat kifejezése, nem a formái kérdések a döntőek, hasonlóan az emberi kéz korai munkái csakis a cél meghatározta tevékenység eredményei. [kép1]

Technológia és művészet: gép és kézművesség

Amíg a díszítés a művészetek jellemzője, a funkcionalitáshoz szorosan kapcsolható a technológia kérdése. Az ipari formatervezés megszületésének kezdetén kardinális kérdéssé vált: mekkora szerepet kaphat a tárgytervezésben a gépiesítés, hogyan csempészhető be a művészet a használati tárgyakba.

Az ipari forradalom kezdetén a technika határozta meg a formát. Azt tartották, hogy a „a gép eredménye csak a díszítetlen forma lehet.” A technika elterjedése háttérbe szorította a kézművességet, az ősi szokásokat. Az ipari társadalom embere már nem létrehozta, hanem fogyasztja a tárgyakat. [kép2]

Miben különbözik a gép által létrehozott tárgy és a kézműves termék? A gép az anyag tulajdonságai által meghatározott technológiának megfelelően tökéletesen dolgozik. A kivitelezés általánosított, a termék minősége a formai tervezéstől függ. A gép pontossága kizárja a véletlent, variációk nincsenek, a sorozaton belül minden tárgy egyforma. Ezzel szemben a kézműves termék a kivitelezés tökéletességén múlik, a forma (a tervezés) rendszerint átvett és némileg átalakított hagyományból adódik. A kézműves termék esetén az anyag és a technika elegendő teret enged a variációnak, játékoságnak. Ehhez hasonlítható a természet működése: felcserélhetetlen alaki törvényeknek engedelmessé formák alakulnak ki. (a természet működésének és a díszítésnek a párhuzamairól még további alfejezetekben lesz szó)

kép1
kép2

Alkotóelemek és a varrat

„everything is built from something smaller”³ [kép 3]

Minden épület kisebb-nagyobb alkotóelemekből tevődik össze, a részeket a semperi elmélet szerint a 'varrat' kapcsolja össze. Ebben az értelemben az alkotóelemeket a funkció alakítja, és a 'varrat' tölti be a díszítés szerepét. [kép 4]⁴

A természetben minden elemekből épül fel. Meghatározott funkcionális elvek (belső törvényszerűségek) szerint épülnek össze az elemek, miközben magukban hordozzák a variáció lehetőségét is. Belülről alakul a forma.

Már korai építészeti példát is említhetünk: az inkák precízen csiszolt és egymáshoz illesztett monolit tömbökből építkeztek. [kép 5]

A funkcionális alapok és a díszítő elemek együtt hozzák létre a formát. Egymást kiegészítő követelmények. Azt is mondhatjuk, hogy a díszítés az, aminek segítségével az építész szükségből (adottságok: helyszín, funkció) erényt (egyediség, szépség) kovácsolhat.

Az összeépítésnek több fokozata különíthető el:

(a) elem: motívum, minta, egy alkotóelem

(+varrat): a különálló elemek összekapcsolódnak

(b) textúra: összeáll egy felület

(+ varrat): felületek egymás mellé kapcsolása

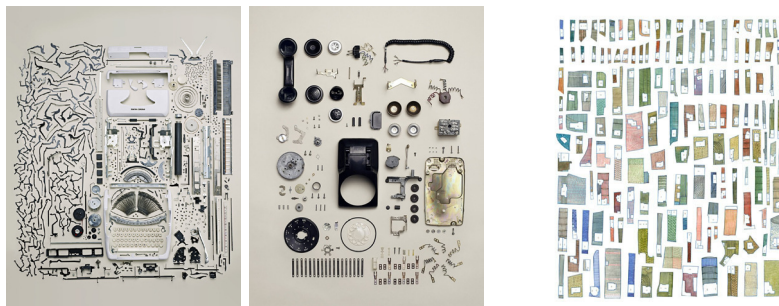
(c) tér: a felületek egymás mellé kerülnek a térben

Az épület megismerésének sora: Tér (az építészeti tér)[érzékelés] – Felület [anyag tulajdonságok] – Tér (az anyag plasztikussága) [a felület terei] - Elem (mik alkotják a felületet). A téglapéldáján keresztül: az egyes téglákat összeköti a habarcs, kialakul egy felület, aminek textúrája van (a téglarakás módjától függően), majd ez a téglafelület megjelenik a tér határán. Módosítják a tér érzékelését, úgyis mondhatjuk, díszítik a teret.

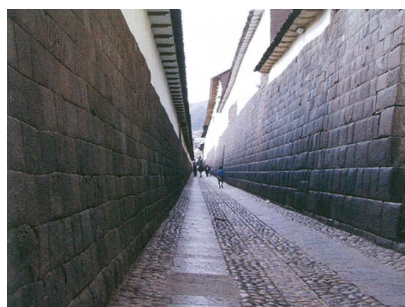
3 minden valami nála kisebb részből áll össze, Nigel Peake, grafikus (saját fordítás)

4 'Things Came Apart' című projektjében a kanadai Todd McLellan mindennapi tárgyakat bont szét darabokra és egymás mellé helyezi el őket vagy éppen a levegőbe dobja majd lefotózza.

kép3
kép4

kép5

Aszerint, hogy a díszítés célját szolgáló elem milyen léptékű (elemszerű vagy felületszerű) az épületen, felállíthatunk három kategóriát:

- (a) make-up, felületi díszítés, ha a díszítő elem a domináns
- (b) tárgyszerű, nagyobb léptékű formálás, ha a felület a domináns
- (c) egységes díszítés, ha nincs dominánsan elváló eleme az épületnek, funkció és díszítés egybeforr, minden a koncepcióba illeszkedik.

Ezek a kategóriák akkor szolgálhatnak a kutatás alapjául, ha a díszítés formáinak vizsgálata lenne a fő cél.

az építés lehetséges céljai a díszítéssel

Egység

Az egység legjobb mintája maga a természet. A természetben előforduló formákon, ami ornamentális, az mind a lényükből fakad, nem elválasztható tőlük. Egy és ugyanaz a növény és díszítése. A díszítés és a forma egyaránt a funkciót szolgálja, összefügg körülményeikkel és életmódjukkal. Változás csak akkor jöhet létre, ha a körülmények megváltoznak. A díszítés így nem öncélú, a természetes működést szolgálja. Ez a fajta egység követendő példa lehet az épületek esetén is. De nem az a cél, hogy a természetet utánozzuk.

„Az egység már önmagában is szép. De csupán külső megjelenése, arányai, színei és más egységekkel való kombinálása révén nyeri el azt a töltést, amellyel érzékszerveinkre, értelmünkre hatást gyakorol....Abszurd dolog díszítés (akár abszurd díszítés) számára helyet hagyni a falon. Az igazi út az integráció. A díszítésnek az épülettel együtt kell születnie.”⁵

„egy dolog számít, egy kezdeti ötlet, majd azt az egy dolgot kell felosztani, amíg épületként nem működik.”⁶

Az egység keresésére jó példa Valerio Olgiati⁷ építészeti célkitűzései. Olgiati számára az egység létrehozása a legfontosabb, a kontextussal szemben is előtérbe helyezi. Olyan erős egységet keres, melyben az elemek nem esnek szét. Épületei a legtöbb esetben négyzetes alaprajzúak. Ennek az az oka, hogy a négyzet a legkevésbé kontextuális forma, a négyzetes tér tud a legegységesebb maradni. Az összekapcsolt elemekből olyan szétválaszthatatlan egész jön létre, akár az emberi test. Olgiati fő célja, a környezetétől független, belső törvények szerint megformált autonóm tárgyak létrehozása. Többféle eszközzel él a tervezés során (lásd 3. fejezet), valamennyi azt a célt szolgálja, hogy egységes forma jöjjön létre, garantálva az épület tárgyszerűségét.

Szemlélőre gyakorolt hatás, az épület költőisége

Olgiati épületei erős benyomást keltenek. Valami különössel, egyedivel, önálló minőséggel ruházza fel épületeit. Egyszerre serkentő és zavarbaejtő hatást vált ki ezzel a szemléelőben, használóban. Kimondott célja, hogy épületeivel gondolkodásra bírja az embereket.

---

⁵ Victor Vasarely: Színes város

⁶ Valerio Olgiati, forrás: El Croquis 156

⁷ Valerio Olgiati (1958) svájci építész

A tárgyak észleléséről szól Victor Shkolosky⁸, orosz formalista elmélete. Shkolosky a költői nyelvet szorgalmazza a prózáival szemben. A költői kép lehet az út, a tárgy benyomásának megerősítéséhez. Szabaddá kell tenni a tárgyat az automatikus észleléstől, ugyanis a megszokás által elvesztjük az első találkozás élményét. Arról értekeznek, hogyan lehet ezt a kezdeti élményt fenntartani, amit költőiséggel aposztrofál. A költőiség célja nem a tárgy megértése, hanem egy különös észlelés társítása a tárgyhoz. Olyan érzés ez, amely nem függ a funkciótól és a kontextustól, így az én értelmezésében a díszítést szolgálja. Illetve a díszítés az, aminek a segítségével az épülethez tartozó egyedi, különleges érzékelést elérhető.

Így fogalmaz Olgiati:

„Az én építészetem célja, olyan épületeket létrehozni, amik gondolkodásra készítetik az embert, mert beleütköznek valamibe, amit nem ismernek, de felkelti kíváncsiságukat... az épületek, amik kódoltan, rejtélyesen, túlvilágian néznek ki eléri ezt a hatást.”⁹

Ilyen rejtélyes hatást ért el Lake Cauma Project-jében¹⁰: a tó partján álló épület más-más képet mutat télen és nyáron, attól függően, hogy a vízszint milyen magas. Nyáron, magas vízállásnál az épület súlytalanul úszik a vízen, két alsó szintje hajótestként merül alá. Télen nehéz, monolit tömbként nő ki a földből. [kép 6]

(3) Hogyan? - Hogy jön létre a díszítés - az építészeti díszítés kategóriái

Hogyan díszítjük épületeinket? Az építészeti díszítés módszereinek tisztázása céljából fontosnak tartottam kategóriák felállítását. A kategóriák alapja: hogyan egészíthetők ki az esztétikai szempontok a funkcionális követelmények által meghatározott formát. Feltételezem, hogy a funkció törvényei egy racionális rendet hoznak létre. Önmagában a rend hiányérzetet kelt az emberben, túl unalmas, magától érthetődő, nem készítet gondolkodásra, cselekvésre, statikus. A rend olyan ideális állapotot, ahol kényszerűen érzünk a változtatásra, kézjegyünkkel kívánjuk ellátni – azaz díszíteni akarjuk. A rend módosítása ('rontása') többféle lehet, ennek megfelelően alakultak ki a kategóriák. Bár a rend elrontásáról van szó, a végeredményt emberibbnek, szebbnek -'díszesebbnek' érezzük.

Számtalan építész, épületet lehetne elemezni a díszítés kapcsán. Gyakorlatilag minden építésznél meg lehetne vizsgálni saját díszítőmódját, természetesen ez nem célja a kutatásomnak. A kategóriák értelmezéséhez két építész (Valerio Olgiati és az

---

8 Victor Shkolosky: Art as Technique

9 Valerio Olgiati, forrás: El Croquis 156

10 Valerio Olgiati: Lake Cauma, Flims, Svájc, 1997

kép6

Aires Mateus testvérpár¹¹⁾ munkáit hívtam segítségül. Az elemzett épületek és alkotók kiválasztása szubjektív alapon történt. A további kutatások során a példák sora bővíthet, az újabb szempontok által formálódhatnak a kategóriák.

funkcionális rend + valami 'felesleg' – kiegészítés

Az épület 'díszítése' létrejöhet az által, hogy a funkció kívánta formához hozzáadódik még valami, ami nem feltétlenül szükséges az épület működéséhez, azaz elhagyható lenne. Ebbe a kategóriába leginkább a felületi díszítések, rárakott elemek tartoznak, mint például a felületen megjelenő minták vagy színek alkalmazása.

Ide tartoznak a 'make-up' díszítések¹² is. Ezek utólagos, sokszor kényszerű megoldások, melyek akkor jönnek létre, ha a funkció adta forma önmagában nem elég. A díszítés célja ekkor a funkcionális forma eltakarása, elrejtése. A kapcsolat funkció és díszítés között a tartalmi háttéren (jelentés) múlik.

Egy adott formára rákerülő díszítés figyelhető meg Valerio Olgiati Bardill műteremházán¹³. A homlokzatot reliefszerűen elhelyezett közel 150 kisebb-nagyobb méretű rozetta díszíti (elem). [kép 7] Ez az egyszerű virágminta elterjedt helyi, graubündeni díszítőmotívum, épületek díszítésére csakúgy használták, mint faragott bútorok ékeként. A rozetta ismétlése fokozott absztrakciót kölcsönöz az épületnek, leválasztva a díszítőmotívumot a megszokott használati formájától.

A precíz geometriai forma mögött ott rejlik a kézművesség (az öntő forma kézzel kifaragott pozitívja) és a gépesített betonöntés közötti feszültség.

Az épület tárgyszerűvé válását segítette a nyersbeton falak terrakotta színe (*felület*). Az épület színe a megvilágítástól függően hol vöröses, hol barnás árnyalatot ölt. Olgiati egész építészetre jellemző a szigorú anyagkezelés kiegészítve a felület megdolgozásával (szín+minta). Legtöbb épülete nyersbetonból készül. Ezt variálja a színezéssel. A fehéret például az erős egység kifejezésére alkalmazza.

A műteremház belső udvara enyhén trapéz alaprajzú, részben lefedve, a vízszintes födémen egy lágy ellipszis alakú megnyitás néz az ég felé (*tér*). [kép 8] Amit a szemlélő mégis négyzetes térként érez kör alakú megnyitással. Zavarbaejtő, szándékos, apró torzítások (*díszítések*) ezek a tökéletes formához képest. Egykor a reneszánsz mesterek szintén tudatosan éltek a perspektíva adta torzítás eszközeivel.

11 Francisco (1964) és Manuel (1963) Aires Mateus portugál építészek

12 W. Braun-Feldweg Ipar és forma című könyvéből kölcsönzött elnevezés

13 Valerio Olgiati: Atelier Bardill, Scharans, Svájc, 2002-2007

kép7
kép8

funkcionális rend + valami 'hiba' – torzítás, deformálás, átalakítás

„a tökéletesség Fillion szerint a tökéletlenséggel való nemtörődés”¹⁴

A rend megbontásának következő módja az átalakítás, a racionálisnak mondható formát valamilyen beavatkozással torzítja, deformálja az építész. Nem vesz el, nem rak hozzá, csak 'ront' a tökéletességen.

„ahogy az épület közelébe lépsz, úgy érzed, valami nem egészen stimmel.” Sokszor így jellemzik Olgiati épületeit. Szándékosan építi be terveibe a zavaró feltételeket gondolkodásra készítve ezzel a szemlélőt.

Kimozdítás, elferdítés

A *Paspelban lévő iskola*¹⁵ esetén a torzítás az alaprajzon feltűnő, de az épület kívülről vagy a tantermekből nézve szabályosnak tűnik. Csak a közlekedőterekben derül ki: 'valami nem stimmel'. [kép 9]

„nincs olyan nézőpont, ahonnan megérthetnénk az épület egészét.”¹⁶

A tantermek szélkerékszerű elrendezésben vannak. A belső kereszt alakú közlekedő falai nem párhuzamosak és a két szint is el van fordítva egymáson. A külső befoglaló forma a négyzettől kissé eltér, ezzel elérte, hogy a tantermek határoló falai derékszöget zárhassanak be egymással. [kép 10]

Az úgynevezett '*Sárga Ház*'¹⁷ zavaró jellege már az absztrakt fehér hasáb elnevezésénél kezdődik. [kép 11] A meglepő megjelenésű, távolságtartó épület olyan hatást kelt, mintha elhagyatott lenne, a visszahúzott ablakok, mintha üres nyílások lennének. Kísértetiesen áll a csendes kisvárosi környezetben. Az épület szabályos négyzetes alaprajzú. A 'zavaró' érzést az egyetlen belső pillérnek a középpontból való kimozdítása kelti. A szokatlan helyen lévő pillér négy különböző méretű térrészre osztja a négyzetet, ezáltal nem kérdőjelezhető meg a befoglaló forma egysége. [kép 12]

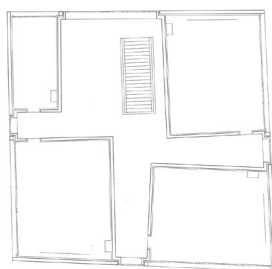
14 Hannes Böhringer: Semmi különös in: H. Böhringer: Szinte semmi, Életművészet és más művészetek, balassi Kiadó-BAE Tartóshullám, Budapest, 2006

15 Valerio Olgiati: Iskola, Paspel, Svájc, 1996-1998

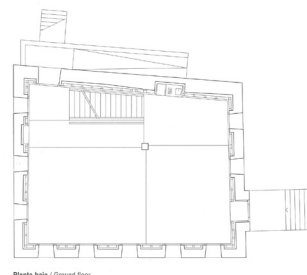
16 Valerio Olgiati az épületről, forrás: El Croquis 156

17 Valerio Olgiati: 'Sárga ház', Flims, Svájc, 1996-1999

kép9
kép10

kép11
kép12

Limai apartmanház¹⁸ homlokzatán futó pillérek csak 'kellékek', a háznak van egy belső szerkezeti magja. Látszik is, hogy nem hordoznak terhet: nem folytonosak vertikálisan, egy pontban végződnek, szintenként egymáson el vannak tolvá, nem megy fel minden pillér a legfelső szintig. [kép 13]

Belső és külső terek kontrasztját gyakran alkalmazza Aires Mateus építészpáros is. Az Alenquerban lévő családház¹⁹ a régi és új falak vannak egymáshoz képest elforgatva. [kép 14] Ennek eredményeképpen a külső fal és a ház között különleges karakterű átmeneti tér jön létre, nem két épületként viselkedik, inkább egy épület két részeként. A köztes tér a belső tér kiterjesztése, praktikus funkciója nincs, tartják róla a tervezők. [kép 15]

Eltolt egyensúly, kontraszt

A rend átalakul akkor is, ha az egyes alkotórészek közötti egyensúly megbomlik, hangsúlyosabbá válik a különböző rendeltetésű épületrészek közötti ellentét. Kontrasztossá válhatnak az egyes szerkezeti elemek, külső és belső terek, fő- és mellékterek vagy a pozitív (fal) és negatív (tér) terek. Az egyensúly eltolódásával a szerepek fel is cserélődhetnek: a külső terek fontosabbá válnak a belsőnél vagy a zárt tereknél a nyitott terek. A kontrasztok által minden esetben valamifajta feszültség keletkezik az épületben. A feszültség szokatlan, különleges érzést kelt a szemlélőben, vagyis (az előző fejezet megállapításai szerint) díszítetté válik az épület.

(a) kontraszt a szerkezetben

A Plantahof Auditorium²⁰ esetében a feszültség a nem szokásos, egymással erős kontrasztban lévő szerkezeti elemek egymás mellé helyezéséből fakad. Egy nagyon magas és egy nagyon alacsony hosszanti fal áll egymással szemben; két 45°-os tető, egy kicsi és egy nagy egymásra merőlegesen (fő tömeg és a kiegészítő kisebb tömeg); a belső térben nagy hangsúlyt kap egy beforgatott vízszintes gerenda és az őt alátámasztó megdőntött, homlokzati falat áttörő markáns pillér. [kép 16]

18 Valerio Olgiati: Apartmannház, Lima, Peru, 2010-

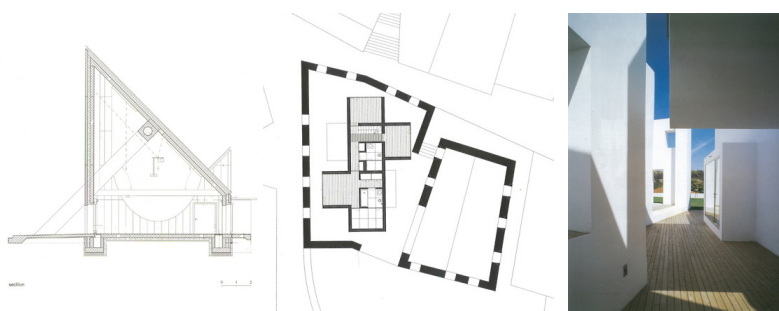
19 Aires Mateus: családház, Alenquer, Portugália, 1999-2002

20 Valerio Olgiati: Plantahof Auditorium, Landquart, Svájc, 2008-2010

kép13
kép17
kép18

kép16
kép14
kép15

(b) kontraszt külső és belső terek között

A Swiss National Park Látogatóközpontjának²¹ külső formája szabályos, belső tere zavarbaejtő, nehezebben átlátható. Kívül két sarkán csatlakozó négyzetes hasáb jelenik meg előttünk szabályos, egyforma nyílásokkal. A belső teret egy két irányba vezető trapéz alakú lépcső osztja ketté, és teszi különössé. A szabálytalan, nem szokásos lépcsőszerkesztés hatását növeli, hogy kívülről más jellegű belső térre számíthatna a látogató. A tervező saját elmondása szerint a zavarkeltés, nehezen átláthatóság része volt a tervezési koncepció. [kép 17-18]

(c) kontraszt fő- és mellékterek között

Kívülről kompakt, egyszerű képet mutat, belülről komplex a K+N Ház²². Az épületbe való bejutás sötét, tekergő, zárt tereken keresztül történik, utána meglepően szabályos, világos tér fogad: négyzetes tér, a négyzet minden oldalának közepén egyforma nagyméretű megnyitásokkal. A feszültséget fokozandó az Olgiatira jellemző torzítás ebben a térben is megjelenik: a négyzet egyik sarkába beékelődik a fürdő és konyha kisebb, négyzetes tömege. [kép 19]

Meglévő épületbe, mint keretbe épült bele a Brejos de Azeitaoban lévő családház²³. Az önálló térrészeket rejtő, különálló egységek markánsan 'lebegnek' a fő térben. Ezáltal egy összetett belső tér jött létre. Szabálytalan és nem folyamatos térré alakult át az eredeti szabályos, archetipikus belső tér. [kép 20-21]

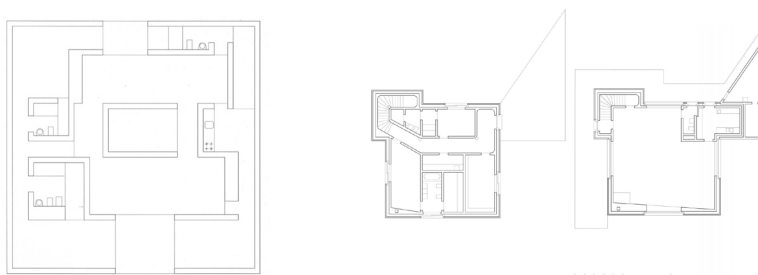
Szabályos keret fogja össze a komplex belső teret az Alentejo parton lévő ház esetén is. A külső forma egy alapvetően zárt négyzet alapú hasáb, ehhez 'tapadnak' hozzá belülről a kiszolgáló tereket, és veszik körbe a szabálytalan alakú fő teret. Az épület közepén egy három oldalról zárt udvar akasztja meg a tekintet. [kép 22] A tekintet megtörése, a nem folyamatos, de összefüggő terek kialakítása szándékos, a tervezőkre jellemző tervezési eszköz. Így kap az épület változatos nézőpontokat. Ennél az épületnél magasságbeli különbségekkel is hangsúlyozták a fő- és mellékterek kontrasztját.

21 Valerio Olgiati: Swiss National Park látogatóközpont, Zernez, Svájc, 2003-2008

22 Valerio Olgiati: K+N Ház, Zürich, Svájc, 2001-2005

23 Aires Mateus: családház, Brejos de Azeitao, Setúbal, Portugália, 2000-2003

kép22
kép19

kép20
kép21

A *Kemenes Vulkanpark látogatóközpontjának*²⁴ közlekedőtere adja az épület fő jellemvonását. Az idén átadott épületet Földes Lászlóval és Balogh Csabával közösen terveztem. A látogatói útvonal megkomponálása irányította a tervezést, a föld alól induló lépcsősor az épület belső kontúrján tekereg felfelé (mint a Föld gyomrából feltörő láva), a kiállító terek önálló dobozokként, a fő teret tagolva csatlakoznak hozzá. A kanyargó útvonal és a szabálytalanul itt-ott beálló 'dobozok' folyamatosan változó képet adnak a belső térnek, izgalmas nézőpontok, átlátások gazdagítják a felfelé vezető utat. A külső tömeg és a belső tér kontrasztja is megfigyelhető. Az épület külső képe: egy óriási bazalt kocka áll a Ság-hegy lábánál.

[kép 23]

(d) kontraszt pozitív és negatív terek között

Aires Mateus építész testvérpár munkáiban a fal, mint tereket elválasztó felület jelenik meg. A fal az ő értelmezésükben: az építészeti tér bekeretezése. Változó vastagságú 'falat' fordítanak körbe a hasznos tér körül. Nem a tömeg maga érdekli őket, hanem a monolit tömegek közötti rés és az a mód, ahogyan ez a rés feltárul. Nem az a fontos, amit fizikailag létrehoznak, hanem a hiány, a tér, ami létrejön az építés során. Fontos előképük a természet: ahogyan erózió által terek jönnek létre a sziklában ('lyukas kő'), vagy az ókori civilizációk precíz kőmegmunkálása.

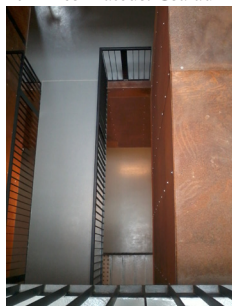
A belső tér válik pozitív formává, a körülötte lévő fal pedig a negatív forma. A falnak a belső kiterjedése, vastagsága fontosabb, mint a külső megjelenése.

Hasonló eredményre vezet Louis Kahn elmélete is: ő szolgáló és szolgált terekre osztja fel az épület tereit, ahol a szolgáló terek vastag keretként 'becsomagolják' a szolgált tereket.

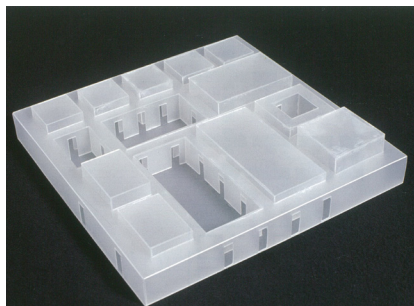
Az *Alvaladeban lévő családházban*²⁵ a feszültség a bejárható útvonalak és látványok ellentétéből adódik. A keretként szolgáló vastag falak rejtik a közlekedő tereket: folyosók vak végződéssel, végtelen körforgalom számos megnyitással a belső terek felé. [kép 24]

24 Földes László, Balogh Csaba, Tatár-Gönczi Orsolya: Kemenes Vulkanpark látogatóközpont, Celldömölk, Ság-hegy, 2009-13

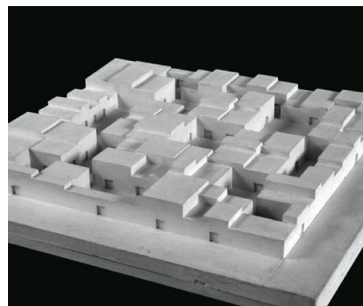
25 Aires Mateus: Családház, Alvalade, Portugália, 1999

kép23

kép24
kép25

Hasonló a koncepciója, nagyobb léptékben a Villa nova da Barquilha iskolának²⁶. A zárt tömegek közötti rések udvarokat formálnak. A nyitott tereknek egy folyamatos, de nem összefüggő, labirintusszerű rendszert alakítottak ki. Az udvarok határa önmagába záródó vonal, határ a tömeg és a rés között. Az egyszerű, tipikus belső udvaros elrendezésből kiindulva egy összetett topológiát hoztak létre a tervezők. A zárt és nyitott terek egyenrangúan viselkednek. [kép 25]

funkcionális rend '+' valami 'hiány' egyszerűsítés, elvétel

Elképzeltető, hogy a racionális renchez képest kevesebb elemből áll az épület, a szokásoshoz képest hiányzik valami. Ez a fajta egyszerűsítés a minimál építészet célkitűzése, elhagyni mindent, ami felesleges. Az építész újragondolja az épület minden alapelemét: valóban szükség van-e rá a működéshez. Az elvétel által a megmaradó elemek szerepe megnő, hangsúlyosabbá válnak. Hazai példaként Czigány Tamás, Cseh András és Papp Róbert pannonhalmi kápolnáját²⁷ említeném. Az épület elemeinek összeépítése teljesen racionális, az építőanyag, a fa adottságaiból következők: vízszintes vörösfenyő fagerendákból épül fel hol tömören, hol rést hagyva maguk között, az egyes elemek keményfa csapokkal kapcsolódnak egymáshoz. A tér alakítása is a funkcióból következik. Négyzetes terébe egy kis folyosószakasz vezet. A tér nyugodt formálását a fa gerendákból rótt falszerkezet egyszerűsége teljesíti ki. Középen oltárasztal. Körötte egymásra nehezedő, egymásra épülő gerendák sora felfelé haladva könnyedebbé válik, a fal áttört rétegei között beszűrődő fény. Nincs olyan része az épületnek, ami ne a funkciót szolgálná: nyugodt, elvonulásra lehetőséget adó tér a fák között. Ennél az épületnél néhány megszokott építészeti elem hiánya kelti fel a figyelmet: a kápolnán nincsen ajtó, nincsen ablak, nincsen benne fűtés és mesterséges világítás. Átfúj rajta a szél, átsüt rajta a nap. [kép 26-28]

26 Aires Mateus: Iskola, Villa nova da Barquilha, Portugália, 2006-2011

27 Czigány Tamás, Cseh András, Papp Róbert: Kápolna, Pannonhalma, Cseider-völgy, 2010

kép26
kép27
kép28

Összegzés, a kutatás további iránya

Az építészeti díszítés értelmezéséhez jó támpontot adott a funkcionalitás és a díszítés viszonyának vizsgálata. A rendeltetésnek megfelelő működés, a funkcionális rend megteremtése az elsődleges cél a tervezés során. Elsődleges, de nem elégséges, a rend önmagában nem elégíti ki az ember esztétikai igényeit. A rendből való kimozdítást értékelem díszítésként. A módosítás a lehetséges irányai szerint három kategóriát állítottam fel: (1) a rendhez való hozzáadás; (2) a rend torzítása vagy (3) a rendből való elvétel. A háromféle módszer illusztrálására két európai (Olgjati és Aires Mateus), egy hazai (Czigány Tamás) építésziroda munkáit valamint egy saját tervet hoztam fel példaként. Nem az egyes épületek játsszák a főszerepet, inkább az alkotó építészeti hitvallása, tervezési módszerei.

A kutatást további építészek (közép-európai és hazai) terveinek elemzésével folytatom, a példák bővítésével valószínűleg újabb alcsoportok jelennek majd meg. Elméleti szinten a rend, a tökéletesség – tökéletlenség ad lehetőséget további kutatásokra.

Irodalomjegyzék

Díszítés fogalmához elméleti írások:

Wilhelm Braun-Feldweg: Ipar és forma, Művészet és elmélet sorozat, Corvina, Budapest, 1978

Lantos Ferenc: A természet működési rendje és az ornamentika in: Ornamentika és modernizmus, Ernst Múzeum, Budapest, 2006 124-125 pp

Victor Vasarely: Színes város, A művészet hétköznapi életünkben, Gondolat, Budapest, 1983

Kényelmetlenül élni! - A design diadalmenete, avagy a művészet elterjedése a hétköznapi életben. Boris Groys és Pierre Doze beszélgetése. in: Balkon c. folyóirat, 2010.05. forrás: http://balkon.c3.hu/pdf/2010/balkon_2010_05.pdf megtekintve: 2013.03.20.

Victor Shklovsky: Art as Technique, 1917 angol fordítás: <http://www.vahidnab.com/defam.htm>; megtekintve: 2013.05.

Építészeti példák:

El Croquis 156: Valerio Olgiati

Valerio Olgiati munkái: <http://www.archdaily.com/tag/valerio-olgiati/>

Atelier Bardill: <http://www.youtube.com/watch?v=2JlucNyRUc8>; megtekintve: 2013.05.

El Croquis 154: Aires Mateus

2G n.28: Aires Mateus

Vukoszlávlyev Zorán, Szentirmai Tamás: Kortárs portugál építészet, Terc, Budapest, 2010 pp 248-263

Kápolna, Pannonhalma

<http://epiteszforum.hu/szent-csend-zarandokhaz-es-erdei-kapolna-pannonhalma> megtekintve: 2013.05.

http://www.6b.hu/erdei_kapolna; megtekintve 2013.06.

<http://szakralis.wordpress.com/2011/04/21/pannonhalma-csiedervolgy-kapolna-2010/>; megtekintve 2013. 06.

Képegyzék

- kép1: régi gőzmozdony: Tisztán a működést szolgálja minden részlet, saját fotó, Vasúttörténeti Park, 2013.05.
- kép2: előtérben a hasznosság: System B1100 szállodai edények, forrás: Ipar és Forma
- kép3: Nigel Peake: helyszínrajz grafika Nicolas Firket Architects tervéhez, forrás: <http://www.nigelpeake.com/nfa.html>
- kép4: Todd Mclellan: Things Came Apart forrás: <http://www.toddmclellan.com/thingscomeapart>
- kép5: inka kő fal, Cuzco, Peru, fotó: Valerio Olgiati forrás: El Croquis 156
- kép6: Valerio Olgiati: Lake Cauma Projekt, nézet a tó felől nyáron forrás: internet
- kép7: Valerio Olgiati: Atalier Bardill, rozetták a homlokzaton forrás: El Croquis 156
- kép8: Valerio Olgiati: Atalier Bardill, belső udvar forrás: El Croquis 156
- kép9: Valerio Olgiati: Iskola Paspalban, alaprajz forrás: El Croquis 156
- kép10: Valerio Olgiati: Iskola Paspalban, külső nézet forrás: El Croquis 156
- kép11: Valerio Olgiati: A sárga ház, külső nézet forrás: El Croquis 156
- kép12: Valerio Olgiati: A sárga ház, alaprajz forrás: El Croquis 156
- kép13: Valerio Olgiati: Apartmannház, Lima forrás: El Croquis 156
- kép14: Aires Mateus: Ház, Családház, Alenquer, alaprajz forrás: 2G n.28
- kép15: Aires Mateus: Ház, Családház, Alenquer, nézet a köztes térben forrás: 2G n.28
- kép16: Valerio Olgiati: Plantahof Auditorium metszete forrás: El Croquis 156
- kép17: Valerio Olgiati: Swiss National Park, külső nézet forrás: El Croquis 156
- kép18: Valerio Olgiati: Swiss National Park, alaprajz forrás: El Croquis 156
- kép19: Valerio Olgiati: K+N ház, alaprajzok forrás: El Croquis 156
- kép20: Aires Mateus: Ház, Brejos de Azeitao, Setubal, külső nézet forrás: 2G n.28
- kép21: Aires Mateus: Ház, Brejos de Azeitao, Setubal, belső tér forrás: 2G n.28
- kép22: Aires Mateus: Ház, Családház, Alentejo part, alaprajz forrás: 2G n.28
- kép23: Kemenes Vulkánpark látogatóközpont, belső tér saját fotó, 2013.04.
- kép24: Aires Mateus: Ház, Családház, Alvalade, makettfotó forrás: 2G n.28
- kép25: Aires Mateus: Villa nova da Barquilha iskola, makettfotó forrás: El Croquis 154
- kép26: Kápolna, Pannonhalma, Cseider-völgy, alaprajz, metszet forrás: <http://epiteszforum.hu/szent-csend-zarandokhaz-es-erdei-kapolna-pannonhalma>
- kép27-28: Kápolna, Pannonhalma, Cseider-völgy, fotó: Cseh András, Czigány Tamás, forrás: <http://epiteszforum.hu/szent-csend-zarandokhaz-es-erdei-kapolna-pannonhalma>